

DİJİTAL PLATFORMLARIN GETİRDİĞİ FIRSATLAR VE RİSKLERİN ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Süleyman DOST

Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Isparta, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-0317-6389

suleymandost@sdu.edu.tr

Gizemnur CİVRİ

Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE
Isparta, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-5576-1822

gizemcivri@gmail.com

ÖZET

Çocukluk çağında edinilen bilgiler, yaşanan olaylar, hissedilen duygular, yetişkinlik hayatında verilen kararlara etki etmektedir. Bu nedenle çocuğun maddi ve manevi gelişimine zarar verecek nitelikteki öğrenme süreçleri titizlikle ele alınmalıdır. Ulusal ve uluslararası mevzuat gereği çocukların haklarının korunması ve geliştirilmesi devletlerin yükümlülüğü altındadır.

Teknoloji alanındaki gelişmelerle dijital dönüşüm yaşanmaktadır. Bu gelişmeler, çocuklara bir taraftan önemli fırsatlar sunarken diğer taraftan ciddi riskler barındırmaktadır. Bu fırsat ve risklerin farkında olmayan çocukların haklarının korunması ve geliştirilmesi ile aile ve devletin rolü bu tebliğin esas konusunu teşkil etmektedir. Bu kapsamda bildiride öncelikle çocuk kavramı ve çocuk haklarından bahsedilecektir. Çocuk hakları bağlamında dijital platformların fiziksel ve psikolojik gelişimi açısından çocuklara sunduğu fırsatlar ele alınacaktır. Ardından çocuk hakları açısından çocukların dijital platformlarda karşılaşacağı riskler incelenecektir. İncelenen risklere ilişkin önlem alınmadığı hallerde, bu risklerin uzun vadede doğurduğu sonuçlara değinilecektir. Bu kapsamda özellikle, çocukların fotoğraflarının sosyal medyada paylaşılması ve ağ bağlantılı oyuncakların kötüye kullanılması, uluslararası hukuk açısından inceleme konusu yapılacaktır. Çocukların, dijital platformlarda sunulan fırsatlar ve yaşayabileceği risklere ilişkin sorumlu kişi ve kurumlar ele alınacaktır. Ve nihayet, dijital platformlarda ayrımcılık konusu ile bu tür ayrımcılığa en çok maruz kalan yerinden edilmiş çocukların durumu güncel bilgi ve istatistiklerle incelenerek uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dijital platform, Çocuk hakları, Katılım hakkı, İfade özgürlüğü, Koruma ve güvenlik

EVALUATION OF THE OPPORTUNITIES AND RISKS PROVIDED BY DIGITAL PLATFORMS IN TERMS OF CHILDREN'S RIGHTS

Assoc. Prof. Dr. Süleyman DOST
Gizemnur CİVRİ

ABSTRACT

The knowledge acquired in childhood, the events experienced, and the emotions felt affect the decisions made in adult life. Therefore, learning processes that may harm the material and spiritual development of the child should be handled meticulously. According to national and international legislation, the protection and promotion of children's rights are under the obligation of states.

Digital transformation is taking place with developments in the field of technology. While these developments offer children important opportunities, they also pose serious risks. The protection and promotion of the rights of children who are not aware of these opportunities and risks and the role of the family and the state are the main topics of this paper. In this context, the concept of child and children's rights will be explained first. In the context of children's rights, the opportunities offered by digital platforms to children in terms of physical and psychological development will be discussed. Then, the risks that children may face on digital platforms will be examined in terms of children's rights. In cases where measures are not taken regarding the risks analyzed, the long-term consequences of these risks will be addressed. In this context, in particular, the sharing of children's photographs on social media and the misuse of networked toys will be examined in terms of international law. Responsible persons and institutions will be addressed regarding the opportunities offered to children on digital platforms and the risks they may experience. And lastly, the issue of discrimination on digital platforms and the situation of displaced children, who are most exposed to such discrimination, will be examined with current information and statistics and evaluated in the context of international law.

Keywords: Digital platforms, Rights of the children, Right of participation, Freedom of expression, Protection and safety

GİRİŞ

İletişim, insanın en temel ihtiyaçlarından birisidir. Zaman içerisinde iletişim araçları ve amaçları da değişime uğramıştır. 20. Yüzyıl başından itibaren iletişim yalnızca haberleşme amaçlı değil, alıcıyı etkileme üzerinde de kullanılması için araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Oluşturulan kitle iletişim modellerinde, hedef kitle olarak genellikle karar verip harekete geçebilecek olan yetişkin seçilse de, düşünülenin aksine çocuklar da hedef alınmıştır. Çocukların tercihleri, istekleri ve yönelimleri bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu hususun insan hakları bakımından olumlu sonuçlar doğurabileceğinin yanı sıra birtakım olumsuz sonuçları da meydana getirebileceği tartışılmaya başlanmıştır. Çocukların medyadan korunmasının gerekli olup olmadığı, bu gerekliliğin sınırlarının neler olduğu, risk ve faydalara ilişkin araştırmalar yapılmıştır.

21. yüzyıl, bize teknoloji çağını getirmiştir. Yaşanan bu dijitalleşme ile çocuklar, dijital platformlarda aktif olarak yer alabilmekte, eğitim, sosyal yaşam, hayata katılım gibi kişisel

becerilerini geliştirme yollarını dijital platformlarda gerçekleştirebilmektedir. Bu becerileri geliştirebilme ve çevrimiçi ortamların risklerinden çocukları koruyabilme açısından çocukların ebeveynlerinin, bakıcılarının, eğitim aldığı okulların, öğretmenlerin ve nihayetinde devletlerin birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Çocukların karar verebilme, öğrenme, uygulama kabiliyetlerini dikkate alarak sosyal medyada ve nihayetinde dijital dünyada korunmasının tartışılması gerekir.

Bu kapsamda aşağıda çocuk haklarının korunması, çevrimiçi platformların çocuklara sağladığı katkılar, çevrimiçi platformlarda çocukların karşılaşabileceği riskler ile dijital platformlara çocukların aktif katılımına ilişkin sorunlar ele alınacaktır. Ayrıca dijital ayrımcılık ve mülteci çocukların durumuna değinilecektir.

1. ÇOCUK HAKLARININ KORUNMASI

Çocukların haklarını korumaktan bahsedebilmek için ilk olarak çocuğun kim olduğunun ele alınması gerekir. Terminolojik olarak ifade etmek gerekirse, 18 yaşından küçük her birey, çocuktur. Uluslararası mevzuatta incelendiğinde: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS)¹, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğiyle ilgili 182 sayılı Sözleşmesi, 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu Madde 3(a), Avrupa Birliği Siber Suçlar Sözleşmesi md. 9 gibi yasal düzenlemelerde çocuk kavramının bu şekilde tanımlandığı görülmektedir. Bu durumun nedeni, bir tanım yapmaktan ziyade, kapsamlı bir uygulanabilirlik geliştirmektir. Bu nedenle bahsedilen düzenlemelerde bazı sınırlamalar getirilmiş olsa dahi, yasal düzenlemeler 18 yaşından küçük her birey için istisnasız uygulanmaktadır.²

Demokratik bir toplumda yalnızca belli bir kesimin değil, toplumun tamamının görüşlerinin alınması, haklarının gözetilmesi gerekmektedir. Bu, toplum içerisinde yaşayan ve toplumun gelişmesini sağlayacak olan çocukların da haklarının var olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Çocuklar da, hak sahibi bireyler olarak, kişisel haklarını ve temel özgürlüklerini normal hayattayken yapabildiği gibi çevrimiçi platformlarda da test edebilmelidir.

Günümüzde, çocuklar gelişen bir dijital toplum içinde büyümektedir. Tabletler, akıllı telefonlar, dizüstü bilgisayarlar, oyun konsolları ya da ağ bağlantılı oyuncaklar gibi birçok nesne ile tanışmakta ve zaman geçirmektedirler. Söz konusu objeler, çok küçük yaştan itibaren çocukların zamanının büyük kısmına hakim olmaktadır. Bu hakimiyetin ve kullanımın çocuğun zihnine, bedenine ve kişiliğine olumlu olduğu gibi olumsuz da birçok etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle dijital ortamda çocuk haklarına ilişkin sorunları belirlemek, mevcut yasal standartları tespit etmek ve uygulamak önemlidir.

¹ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, UNICEF. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

² Susanna Greijer, Jaap Doek, "Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması için Terimler & Kavramlar Kılavuzu", ECPAT International, Uluslararası Çocuk Merkezi - ECPAT Türkiye, 2019, s.1. (Erişim Tarihi: 09.11.2023). <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Terminology-Guidelines-sexual-exploitation-of-children-Turkish-2019.pdf>

Yasal standartların tespiti ve uygulanması hususunda dikkat edilmesi gereken hususlardan biri çocuğun üstün yararı ilkesidir. Bu ilke BMÇHS'nin 3.maddesinde düzenlenmiştir. Çocuğun üstün yararı, çocuklara ilişkin politikaların: çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik, manevi ihtiyaçlarının rehberliği ile oluşturulmasıdır.³ Bağlam her ne kadar farklılaşsa da çocuğun üstün yararı çocukla ilgili her durumda, her zaman ön planda tutulmalıdır.⁴ İkinci olarak, söz konusu standartların çerçevesi BMÇHS'ye göre çizilmelidir. "BM Çocuk Hakları Komitesince yayımlanan tavsiyelere göre, bütün çocuklar BİT'e ve dijital medyaya güvenli bir şekilde erişebilmeli, bunlara tam olarak katılımları, kendilerini ifade edebilmeleri, bilgi aramaları ve bütün haklarını herhangi bir ayrımcılığa uğramadan kullanabilmeleri temin edilmelidir."⁵

Çocuklara yönelik dijital haklar sağlanırken, bu hakların herhangi birinin ayrımcılığın hiçbir türünü içermemesine dikkat edilmelidir. Çünkü BMÇHS, ayrımcılık yasağı ilkesini benimsemiştir (m.2). Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, engelli çocuklar, belli bir azınlığa mensup olan çocuklar, mülteci çocuklar dijital hakların sağladığı fırsatlardan yararlanamayabilirler. Bu durumu azaltıcı, eşitliği sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Daha hassas olan grupların hakları gözetilmeli ve bahsedilen hakları kullanabilmeyi kolaylaştırıcı uygulamalar oluşturulmalıdır.⁶

Çocuklar, bilgi ve beceri düzeylerine uygun internet hizmeti alma hakkına sahiptirler. Eğitim düzeylerine uygun bir dilde internetten yararlanmak, çocukların kişisel verilerini korumak için özel olarak düzenlenmiş uygulamalar oluşturmak bir dijital gelişim politikası olmalıdır. Hukuku, yasal düzenlemeleri anlamakta zorlanan çocuklar için Hukukta Tasarım (Legal Design)⁷ yöntemiyle yasal çerçeveleri, haklarını ve yaşayabileceği riskleri anlayacağı ifadelerle sunmak ve çocuğu dijital ortamda korumak mümkün olabilecektir.

2. ÇEVİRİMİÇİ PLATFORMLARIN ÇOCUKLARA SAĞLADIĞI KATKILAR

Çocuklar, dijital ortamlarda arkadaşları ile veya akranları ile sosyalleşerek kendilerini ifade edebilir, boş zamanlarını içerikleri seyrederek, oyun oynayarak değerlendirebilir, eğitim alabilir, çeşitli programlara, iletişim kurabileceği platformlara katılım sağlayabilir, haber alabilir, sağlık

³ Doğan Turan, "Hukuk Uygulamasında Çocuğun Üstün Yararı İlkesi", <https://www.doganturan.av.tr/hukuk-uygulamasinda-cocugun-ustun-yarari-ilkesi/> (Erişim Tarihi: 05.12.2023).

⁴ Özge Yücel, "Çocuğun Yüksek (üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi", *Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Aralık 2013, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 118.

⁵ Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021), Çocukların İnsan Hakları, <https://aile.gov.tr/media/7643/ak2016-2021-cocuk-haklari-strateji-belgesi-turkce.pdf> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

⁶ Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022-2027), page 30. <https://rm.coe.int/council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2022-2027-child/1680a5ef27> (Erişim Tarihi: 08.11.2023).

⁷ Ata Meriç Tarhan vd., "Legal Design (Hukukta Tasarım) Nedir?" *Adana Barosu Bilişim Komisyonu Dergisi*, Sayı:1, s. 21-25, 19.01.2023. https://www.adanabarusu.org.tr/uploads/yeni_haber/BiliAim_Komisyonu_E-Dergi_Ocak_1.pdf (Erişim Tarihi: 07.12.2023).

hizmetlerine erişebilir, çeşitli destek mekanizmalarına ulaşabilir. Bu katkılar, ancak yasalarda ifade edilmiş temel haklarının kabul edilmesiyle gerçekleştirilebilir.⁸

2.1. Katılım Hakkı

BMÇHS'ye göre, "görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı" bulunmaktadır. Çocuk bu hakkını yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak kullanır (m.12). Çocuklar da, yetişkinler gibi, kendilerini ilgilendiren ve etkileyen konularda görüşlerini bildirebilmelidirler. Çocuğun öz saygısının, kendine güveninin gelişimi için çocuğa söylediklerinin önemli olduğunun ifade edilmesi gereklidir. Çoğu toplumda: okullarda, mahkemelerde çocuğun görüşüne değer verilmemektedir. Bu problemin aşılması için dijital platformlar, çocukların katılım haklarını kullanabilmesi açısından eşsiz bir fırsattır. Çocuklar, kendilerini ifade edebilecekleri topluluklara katılarak görüşlerini bildirebilme olanağına sahip olmaktadır. Yasal çerçeve oluşturulurken de çocuğun görüşleri dikkate alınmalıdır. 2021 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin kabul ettiği Genel Yorum No:25⁹, çocukların dijital ortamlardaki haklarının mevcudiyetini ifade etmiş, üstelik Yorum, çocukların görüşleri alınarak oluşturulmuştur. Bu husus, çocuğun üstün yararının gözetilmesi ve katılım hakkının uygulanmasının somut bir örneğini oluşturmaktadır.

Katılım hakkının dijital ortamda uygulanması, toplumun geleceğine de fayda sağlamaktadır. Çünkü çocuklar, bu şekilde gelecekteki dijital ekonomiye katkı sağlama olasılıklarını da artırmaktadırlar.¹⁰ Katılım hakkı, çocukların dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesini, bu hakların korunmasını ve yerine getirilmesini amaçlayan mevzuat, politikalar, mekanizmalar, uygulamalar, teknolojiler ve kaynakların oluşturulmasında, uygulanmasında ve geliştirilmesinde rol almaları ile de görünür hale gelmektedir.¹¹

2.2 İfade Özgürlüğü ve Bilgi Edinme Hakkı

Dijital ortamda çocukların düşüncelerini ifade etme hakkı, teknoloji geliştikçe daha da önemli hale gelen bir konu olmaya başlamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Cengiz ve Diğerleri-Türkiye kararında internetin, kişinin düşüncelerini ifade edebilmesi, bilgi edinmesi ve bilgiyi aktarması yoluyla ifade özgürlüğünü sağlayabilmesi bakımından eşi benzeri görülmemiş bir fayda sağladığı ve bu nedenle insanlar için elzem hale geldiği ifade edilmiştir.¹² Çocuklar eğer

⁸ Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022-2027), Access to and Safe Use of Technologies for All Children, para. 35, page 27.

⁹ General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, United Nations Convention on the Rights of the Child, 2 March 2021. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2F25&Lang=en

¹⁰ Urs Gasser, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 25 Yılı, Çocukları Ciddiye Almak: Dijital Haklara İlişkin Söylemde Çocukların Daha Fazla Yer Alması İçin Çağrı, https://www.unicef.org/turkiye/media/2601/file/TURmedia_UNICEF-CRC_at_25_Gasser_Turkce.pdf Ekim, 2014. (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

¹¹ HELP e-Learning Programme, Children's Rights-Key Challenges, <https://help.elearning.ext.coe.int/mod/score/view.php?id=129012> (Erişim Tarihi: 08.11.2023).

¹² Cengiz and others v. Turkey B. No: 48226/10 and 14027/11, 01.03.2016 para. 52-55. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159188>

hak sahibi olarak görülüyorlar ise, ifade özgürlüğüne de sahip olmalıdırlar. Çocukların sağlıklı bir öğrenme süreci yaşayabilmesi ve kendilerini ifade edebilme becerisinin oluşabilmesi bakımından yaş ve olgunlukları ile uyum içinde görüşlerini paylaşabilmesi ve bu görüşlere değer verilmesi elzemdir. İfade özgürlüğüne sahip olduğunun farkında olan çocuk, duygu ve düşüncelerini aktararak haklarına saygı duyulduğunu fark edecek, hakları ihlal edildiği zaman bu durumu ifade edebilecek ve başkalarının haklarını savunma becerisini edinecektir.¹³ Bu beceri için çocuğun çeşitli farklı kaynaklardan bilgiye erişim sağlaması ve deneyimlerde bulunabilmesi gerekir. ¹⁴ 4982 sayılı Bilgi Edinme kanununa göre herkes, bilgi edinme hakkına sahiptir. Kişi bilgi edinme hakkını hayatı boyunca kullanır, bilgi edinme hakkı, süresiz niteliktedir. Dijital platformlar ile çocuklar için çeşitli kaynaklardan bilgiye ulaşım çok daha hızlı ve kolay hale gelmiştir. Bu durum da çocukların bilgi edinme hakkının dijital platformlar aracılığı ile gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

İfade özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve paylaşma hakkında olduğu gibi, bilgi edinme hakkını da içine alan bir kavramdır. Kişinin kendini ifade edebilmesi için, bilgi edinme hakkını kullanabiliyor olması gerekmektedir. Çocuklar dijital platformlar üzerinden sağlık problemlerini sorgulayarak, sosyal, politik, iklim sorunlarını ya da farklı bölgelerde gerçekleşen olayları takip ederek bilgi edinme haklarını kullanabilmektedirler. Bu durum ifade özgürlüğünün de gelişmesini sağlamaktadır. Dijital platformlarda ifade özgürlüğünü kullanabilmek, çocukların kendilerine kimlik oluşturma sürecinin bir parçasını ifade etmektedir. Bu nedenle ergenlik çağındaki gençler için ve daha küçük yaşta çocuklar için ihtiyaçlarını karşılama bakımından ifade özgürlüğü farklı hassasiyetlerde algılanmalıdır. Ergenlik çağındaki gençler ile daha küçük yaşta çocuklar için alınan önlemler, getirilen düzenlemeler, gerçekleştirilen uygulamalar birbirlerinden farklı olmalıdır. Eğitim kurumlarının da bu konuda belirli sorumlulukları mevcuttur. Örneğin okullarda belirli bir yaş üstündeki çocukların akıllı telefonlarının kısıtlanmasının gerekli olup olmadığı, çocuğun bilgi edinme özgürlüğü açısından belirli düzenlemeler yapılması tartışılabilir. Gençler için ifade özgürlüğünü kullanabileceği sosyal medya hesapları, gruplar ve sayfalar, web siteleri, gençlik gruplarının çevrimiçi iletişim kanalları, video paylaşma platformları, çevrimiçi danışma ve yardım hatları gibi sosyal medya kanallarına erişim ve görüş paylaşma hürriyeti önem taşımaktadır. Eğitim kurumlarının da gelişen teknolojiye uyum sağlayarak çocuğun üstün yararı gözetilecek şekilde karar almaları bilgi edinme ve eğitim hakkının uygulanması açısından önem ifade etmektedir.

¹³ Child Rights International Network, Article:13, Freedom of Expression <https://archive.crin.org/en/home/rights/convention/articles/article-13-freedom-expression.html> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

¹⁴ Lara Kaya, Katılım, İfade, Bilgiye Erişim: Çocukların 3 Temel Hakkı ve Dijital Medya, 16 Kasım 2021, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2021/11/16/katilim-ifade-bilgiye-erisim-cocukların-3-temel-hakkı-ve-dijital-medya/> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

2.3. Eğitim Hakkı

BMÇHS'nin, 28. Maddesinde her çocuğun fırsatlardan eşit olarak yararlanabileceği eğitim hakkına sahip olduğunu ifade eder.¹⁵ Eğitimin kaliteli bir şekilde verilmesi, her çocuğun kendisine özel becerilerinin geliştirilmesinin yanında girişimcilik ve iş hayatına hazır olması amacıyla teknik ve mesleki becerilerinin geliştirilmesi, teknolojiye uyum sağlayabilmesi açısından dijital okuryazarlık konusunda geliştirilmesini de ifade etmektedir. Covid-19 pandemisinin hayatımıza girişi ile okul çağında olan öğrenciler başta olmak üzere çocukların eğitim uygulamaları büyük bir dönüşüme uğramıştır. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de çevrimiçi öğrenme (e-learning) hayatın bir parçası haline gelmiştir. Dijital platformlar uzak bölgelerde, fiziksel olarak okula devam edemeyen ya da insani kriz yaşanan ülkelerdeki çocukların eğitim alabilmesini mümkün kılmış, bir yandan da çocukların çevrimiçi ve çevrimdışı olarak dijital araçları kullanabilme, dijital ortamda var olabilme, dijital dünyada sahip olduğu hakları uygulamalı olarak deneyimleyebilme şanslarına sahip olmuşlardır. Bu hususta eğitim hakkıyla birlikte bilgiye erişim hakkı da dikkate alınmalıdır. Eğitim kurumlarında ya da çocukların araştırma yapabileceği her dijital ortamda, çocukların merak duygusunu destekleyebilecek şekilde verilere ulaşımı sağlanmalıdır. Çocuklara eğitim hakkının dijital platformları oluşturabilecek meslek edinmeleri açısından algoritma ve programlama, yazılım geliştirme eğitimleri verilmelidir. Bu husus, çocukların hiçbir kontrol mekanizması olmadan her veriye ulaşabilmesi anlamına gelmemektedir.

Çocukların dijital ortamda dolaşımı sırasında korunma hakları da göz önünde bulundurulmalıdır. Dijital teknolojinin kullanımı sırasında yetişkinler dahi zaman zaman tehlike yaşayabiliyor iken, savunmasız konumda olan çocuklar için birçok riskin mevcut olduğu bir gerçektir. Bu nedenle çocukların her türlü şiddet, sömürü ve istismara karşı korunması öngörülmüştür.¹⁶ Bu koruma gerçekleştirilirken, yukarıda bahsedildiği üzere çocuğun üstün yararına zarar verilmemeli, vurgulanan diğer hakların ihlal edilmemesi için gereken özen gösterilmelidir.¹⁷ Devletler, iç hukuk düzenlemeleri ile çocuk haklarını korumalıdır. Bu konuda Avrupa Konseyi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹⁸, Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi¹⁹, Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması (Lanzarote)

¹⁵ Eğitim hakkı konusunda geniş bilgi için bakınız: Süleyman Dost, "Uluslararası Düzenlemelere Göre Azınlık Statüsünde Olmayan Farklı Etnik Kökenli Çocukların Ana Dil Eğitimi Hakkı ve Türkiye", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Y.2016, C.21, S.2, s.539-556.

¹⁶ Council of Europe, Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to Member States on Guidelines To Respect, Protect And Fulfil The Rights Of The Child In The Digital Environment para.50, 04.07.2018. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f7> (Erişim Tarihi: 08.11.2023).

¹⁷ CM/Rec(2018)7, para.50.

¹⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG

¹⁹ Council of Europe, Convention on Cybercrime, 01.07.2004. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyid=185>

Sözleşmesi²⁰, İnternet Kullanıcıları İçin İnsan Hakları Rehberi²¹, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi²², Avrupa Birliği'nin: Çocuk Haklarına İlişkin Avrupa Hukuku El Kitabı²³ düzenlemelerinden yararlanılarak bir koruma mekanizması gerçekleştirilebilir.

3. ÇEVİRİMİÇİ PLATFORMLARDA ÇOCUKLARIN KARŞILAŞABİLECEĞİ RİSKLER

Çocuklar, çevrimiçi platformlarda birçok riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Dijital dönüşümün gerçekleştiği, bu dönüşüme uyum sağlanmadığı takdirde teknoloji yarışında geride kalınacağına öngörüldüğü bir çağda, riskler nedeniyle çocukların teknolojiden uzak tutulması yerine, risklerle mücadele ederek, çocukları koruyarak ve bilgilendirerek teknolojiyle uyumlaştırılması daha sağlıklı bir çözüm yöntemidir.

Çocukların karşılaşabileceği risklere ilişkin birçok çalışma yapılmıştır, bu çalışmalardan biri de çocukların maruz kalacağı çevrimiçi risklere ilişkin 4C sınıflandırmasıdır.²⁴ Bu çalışmada, çocuk dijital ortamda farklı rollerde ifade edilmiş ve bu rollere göre hangi risklerle karşılaşabileceği belirtilmiştir. Çocuğun katılımcı, izleyici, tüketici ve durumun asıl süjesi olduğu roller mevcuttur. Bu rollere istinaden çocuk zararlı içeriğe maruz kalabilir, kendisine zarar verebilecek bir iletişime maruz kalabilir/hedef gösterilebilir, zararlı olabilecek davranışlara tanıklık edebilir, katılabilir ya da mağduru olabilir. Nihayetinde dijital platformda onay verdiği bir sözleşme ile zarar görebilir.²⁵

3.1. Şiddet

BMÇHS'ye göre Sözleşme'ye taraf devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmâl ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alır (m.19).

Çocuğa karşı şiddeti anlayabilmek için, şiddetin eşit olmayan güç ilişkisi²⁶ olduğundan yola çıkmak gerekir. Şiddet, çocukta fiziksel, ruhsal yaralanmaya sebep olmaktadır. Şiddete

²⁰ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, 01.07.2010, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=201>

²¹ Council of Europe, Guide to Human Rights for Internet Users, 2014. <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/guide-to-human-rights-for-internet-users> (Erişim Tarihi: 07.11.2023).

²² Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021), <https://aile.gov.tr/media/7643/ak2016-2021-cocuk-haklari-strateji-belgesi-turkce.pdf> (Erişim Tarihi: 08.11.2023).

²³ Handbook on European law relating to the rights of the child, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/592fe28a-44e1-11e7-aea8-01aa75ed71a1/language-en> (Erişim Tarihi: 09.11.2023).

²⁴ Sonia Livingstone, Mariya Stoilova, The 4Cs: Classifying Online Risk to Children. (CO:RE Short Report Series on Key Topics), 2021. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/71817/ssoar-2021-livingstone_et_al-The_4Cs_Classifying_Online_Risk.pdf (Erişim Tarihi: 09.11.2023).

²⁵ Livingstone-Stoilova, "Children Online: Research and Evidence". <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/CORE> (Erişim Tarihi: 07.12.2023).

²⁶ UNICEF, Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme ve Göstergeleri Kılavuzu, Hazırlayanlar: Arkadas-Thibert A. Ve Salman H.F., Mart 2013.

uğrayan çocuğun organları zarar görebilmekte, çocuk ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Yaşamı boyunca devam edecek travma, iletişim sorunları yaşayabilecek; alkol, uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklara akranlarından daha erken başlama gibi kalıcı etkilere de neden olabilecektir.

Dijital ortamda da çocuklar şiddete maruz kalabilir. Dijital ortamdaki sosyalleşme fonksiyonu, çocuğun iletişim kurarken hakarete, zorbalığa maruz kalmasına neden olabilir. Bu zorbalık hiç tanımadığı biri tarafından yapılabileceği gibi yakınları tarafından da gerçekleştirilebilir. Çocuk dijital ortamda bazı davranışları yapmaya zorunlu bırakılabilir, intihara teşvik edilebilir, tanımadıkları insanlarla buluşmak için zorlanabilir.

Çocuklar bu konuda mağdur oldukları gibi aktör haline de gelebilmektedir. İnternet ve sosyal medya gençler arasında gittikçe artan akran zorbalığı, radikalleşme, nefret söylemi ve terörü savunmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Şiddet, oyunlarda da çocuğun karşısında çıkmaktadır. Şiddet içerikli oyunlarla çok fazla vakit geçiren çocuk, gördüklerini normalleştirmekte ve saldırgan bir kişilik yapısına bürünmektedir.²⁷ Bu konuda risklerin azaltılabilmesi için öncelikle çocukların psikolojilerine önem verilmelidir. Katılım ilkesi bu hususta da konuya dâhil edilmelidir. Çocukların ciddiye alındığı kendilerine gösterilmelidir. Çocukların ilgisini çekebilecek sosyal medya platformları oluşturulması için onların istek ve beklentilerinin dinlenmesi, görüşlerinin alınmasıyla, bu platformların oluşturulmasında teknik aşamalara çocukları dâhil ederek, bilgi alma kısmında ise çocukları bilgiyi üreten, yorumlayan ve analiz eden rollere dâhil ederek risklerin en aza indirilmesi söz konusu olabilir. Çocuklara sorumluluk verilmesi, şiddeti ve türlerini bilmesi, şiddete maruz kaldığında ne yapacağını ya da şiddet uyguladığında sonuçlarının ne olacağını bilmesi riskleri azaltıcı faaliyetlerden olacaktır.

3.2. Sömürü ve İstismar

Çocuğun sömürü ve istismarı, çocuğa uygulanan şiddetin bir türüdür. Dijital ortamda sömürü ve istismar çok yaygın olarak görülmektedir. Çocuklar, savunmasız, kolay kandırılabilen, korkutulabilen olarak görüldüklerinden dolayı bu konuda daha kolay hedef haline gelebilmektedirler. Çocuğun istismarına; cinsel taciz, cinsel içerikli mesajlar alınması, siber uşaklaştırma (cyber grooming), beden algısı normlarının ve çocuğun içinde bulunduğu kültürün cinsel özelliklere dayandırılması gibi örnekler verilebilir. BMÇHDS, çocuğun istismarına karşı devletlerin her türlü önlemi alması gerektiğini düzenlemiştir (md.19).

Çocuğun sömürüsü dijital dünyada pornografi (çocuğun cinsel istismarı materyali)²⁸, ekonomik amaçlı sömürü, cinsel sömürü olarak karşımıza çıkabilmektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu Lanzarote Sözleşmesi²⁹ 20. ve 21. Maddesi çocuk pornografisini üretmek, sunmak veya

<https://www.unicef.org/turkiye/media/3676/file/%C3%87OCU%C4%9EA%20KAR%C5%9EI%20%C5%9E%C4%B0DDET%C4%B0%20%C4%B0zleme%20G%C3%B6stergeleri%20K%C4%B1lavuzı.pdf>

²⁷ Neriman Aral, "Dijital Dünyada Çocuk", *TRT Akademi*, Eylül 2022, Cilt:7 Sayı:16, s. 1143. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2678074> (Erişim Tarihi: 09.11.2023).

²⁸ Greijer-Doek, s.34.

²⁹ Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 25/10/2007 tarihinde Lanzarote'de imzalanmıştır. Türkiye, 25/11/2010 tarihli ve 6084 sayılı Kanunla onaylamıştır.

erişilebilir kılmak, dağıtmak veya iletmek, birinden ya da başkasına tedarik etmek, sahip olmak, bulundurmak gibi eylemleri suç olarak ifade etmiştir. Türk Ceza Kanunu 226. maddesinde de çocuk pornografisine ilişkin eylemlerin suç teşkil ettiği ifade edilmiştir.

Çocuğun dijital ortamda istismar veya sömürüye uğrama riskini en aza indirebilmek için çocuğun bu hususta bilgilendirilmesi gerekmektedir. Böyle bir durumla karşılaştığında korkmaması ve durumu çevresindeki kişilere bildirmesi gerektiği öğretilmelidir. Bu hususta, çocuğun sosyal medya, mail hesaplarının kontrol edilebilmesinin gerekliliği sorusu da ortaya çıkmaktadır. Kontrolün baskıcı ve çocuğu engelleyici olmaması sağlanarak, birtakım antivirüs, filtre ve güvenlik duvarı uygulamaları ile riskler azaltılabilecektir.³⁰ Yalnızca çocuğun değil, toplumun tamamının bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ebeveynlere, öğretmenlere, sivil toplum kuruluşlarına, bu konuda gönüllü olarak çalışanlara dijital eğitim sağlanması gereklidir.

3.3. Mahremiyet ve Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması

Kişisel verileri paylaşmak, dijital ortamdaki bir çocuk için oldukça kolaydır. Dijital okuryazarlığı görece daha sınırlı olan ve toplumumuzda çoğunlukla görüldüğü üzere teknolojiyi kendi başına keşfetmiş olan çocukların, genellikle uygulamanın kişisel veri kısmıyla ilgilenmediği görülmektedir. Çocuğun verileri, kendisinin dahi farkında olmadan toplanabilir, işlenebilir, bu veriler kimlik hırsızlığı için kullanılabilir. Ya da çocuk, başka bir çocuğun, yakınlarının verilerini paylaşarak kimlik hırsızlığında kullanılmasına neden olabilir. Bu durum aynı zamanda çocuğun mahremiyet hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Mahremiyet hakkının uygulanabilirliği için, çocuğun kişisel verilerinin yalnızca çocuğun üstün yararının olduğu durumlarda ve rıza aranarak işlenmesi gereklidir. Çocuğun kişisel verilerinin hesap verebilir kurumlar tarafından ve rızasının geri çekilebileceği güvencesi verilerek işlenmesi, bu işlenen verilerin sağlayıcılarda depolanma süresinin açıkça ifade edilmesi,³¹ dijital ortamda güven oluşmasını sağlayabilecektir.

Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR)³² md. 38'de çocukların kişisel verileriyle alakalı risklerin, bu risklerden doğacak sonuçların ve koruma yöntemlerinin daha az farkında olduklarından özel bir korumayı gerektirdiklerini belirtmiş, bu özel korumanın hangi amaçlarla yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu özel koruma çocukların kişisel verilerinin pazarlama, kişilik ya da kullanıcı profili yaratma amacıyla toplanması hususunda ve doğrudan çocuğa yönelik hizmetlerde çocukla ilgili verilerin toplanmasında geçerli olmalıdır. Yasa bu önleyici hizmetlerin ya da danışmanlık hizmetlerinin alınması hususunda ailenin rızasının alınmasına gerek duyulmadığını ifade etmiştir.

Buna ek olarak GDPR'a göre çocuğun verisi 16 yaşından itibaren işlenmeye başlanabilmektedir. Çocuk 16 yaşından küçük ise, veriyi işlemenin hukuka uygunluk ifade etmesi için çocuğun yasal velayeti üzerinde olan kişiden rızasının alınması gerekmektedir. Amerika'da

³⁰ İnternet Kullanımında Çocuk ve Aile İlişkisi, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 12 Haziran 2019. <https://internet.btk.gov.tr/internet-kullaniminda-cocuk-ve-aile-iliskisi>

³¹ Can Yavuz, Çocuk Hakları Dijital Ortamda Da Geçerlidir: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 25. Genel Yorumu, 2021, s.44.

³² GDPR, Recital 38: Special Protection of Children's Personal Data <https://gdpr-info.eu/recitals/no-38/> (Erişim Tarihi 09.11.2023).

Çocukların Çevrimiçi Gizliliğinin Korunması Yasası (COPPA), özellikle 13 yaş altındaki çocukların kişisel verilerinin paylaşımına, ebeveynlerin rızasına ilişkin kurallar ve yasaklar ifade edilmiştir.³³ Avrupa’da ve Amerika’da çocuğun kişisel verisinin işlenmesi düzenlenmiş iken, Türkiye’de 6698 sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanununda bu tür bir düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle, çocuğun kişisel verilerinin özel olarak korunması için gerekli düzenleme yapılmalıdır.

4. DİJİTAL PLATFORMLARA ÇOCUKLARIN AKTİF KATILIMINA İLİŞKİN SORUNLAR

4.1. Ağ Bağlantılı Oyuncaklar Sorunu

Endüstri 4.0 devriminin araçlarından biri olan nesnelerin interneti teknolojsinin gelişimiyle oyuncaklara ilişkin büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Oyuncak kavramı çocukların hayal gücüyle geliştirebileceği bir araç olmanın ötesinde çocukla iletişim kurabilen, çocuğa geri dönüt veren, soruları bağlı olduğu internet sayesinde yanıtlayabilen akıllı bir obje haline gelmiştir. Çocukların dijitalleşmeye katılım hevesi yanında, dijital dünya da çocukların adaptasyonu için birçok inovasyon gerçekleştirmektedir. Bu inovasyonlar gerçekleşirken temel aldığı hedeflerle çocuğun üstün yararı paralel olarak ilerlemelidir. Bu durumun bir sonucu olarak bu tür nesnelerin çocuğa olan etkileri de düşünülmelidir.

İnternete bağlı oyuncakların sahibine dönüt verebilmesi için çocuğa ilişkin birtakım verileri kaydedebiliyor olması gereklidir. Akıllı oyuncaklar ile internete bağlı oyuncaklar bu noktada birbirlerinden ayrılmışlardır, fakat bu iki özellik birleştirilebilmektedir.³⁴ Çocuğun sesi, görüntüsü işlenebilmekte, kamera kaydı yaparak bu görüntüler depolanabilmektedir. Yüz tanıma sistemleriyle çocuğun görüntüsünü işleyerek açılabilen oyuncaklar mevcuttur. Ağ bağlantılı oyuncaklar internete akıllı telefonlar gibi hücresel veri, wi-fi ile bağlanabilmektedir.³⁵ Bluetooth özelliği ile de bir başka ağ bağlantılı oyuncaya bağlanarak veri paylaşımına devam etmektedir. Ağ bağlantılı oyuncaklar toys to life, geliştirilebilir oyuncaklar, giyilebilir oyuncaklar ve robotlar olarak çeşitli türlerden oluşmaktadırlar.³⁶ Bu oyuncak türlerinin çoğunluğu çocukların kişisel verilerini çocuğun rızasını aramadan kaydederek çocuğun mahremiyet ilkesini ihlal edebilmektedir. Bu tür oyuncakların kullanımında aranması gereken hukuka uygun rıza, birçok farklı koşul dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Ağ bağlantılı oyuncağın hangi yaş için üretildiği, oyuncağın nitelikleri, işlediği kişisel verilerin niteliği yalnız çocuğun rızasının yeterli olabileceği ya da yasal temsilcisinin de rızasının bulunması gerektiği durumlar olarak farklılaşabilecektir. Ek olarak, rıza alınması gereken konularla ilgili sınıflandırma yapılabilir; örneğin üçüncü taraf

³³ Children’s Online Privacy Protection Rule, A Rule by the Federal Trade Commission Publication date: 17.01.2013, part 312. <https://www.ecfr.gov/current/title-16/chapter-I/subchapter-C/part-312>

³⁴ Nurten Öztürk, Elif Rumeysa Gürbüz, “Bağlantılı Oyuncaklar Özelinde Çocuğun Kişisel Verilerinin Cezai ve Hukuki Olarak Korunması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1), 2023, s. 46.

³⁵ Dijital Medya ve Çocuk, Ağ Bağlantılı Oyuncaklar Dünyanın Gündeminde, Aralık 2016, <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2016/12/26/ag-baglantili-oyuncaklar-dunyanin-gundeminde/> (Erişim Tarihi 10.11.2023).

uygulamalar (reklamlar, eklentiler) için mutlaka rıza alınması gerekmektedir. Bu hususlar dikkate alınarak ebeveynler veri toplama ve kullanımına anlamlı bir şekilde rıza gösterebilmelidir.

Ağ bağlantılı oyuncakları üreten, yapay zekâyı geliştiren şirketler de verilerin korunmasına ilişkin birtakım önlemler alarak riskleri en aza indirebilmektedir. Her oyuncak için aynı tür şifre kullanılmamalı, güçlü şifreleme standartları oluşturulmalıdır. Şirketler güvenlik güncellemeleri gerçekleştirdiği ağların da güvenilirliğini sağlamalıdır. Güvenlik açıklarının tespit edilmesi bakımından toplumun da katılım sağlayabileceği açığın tespitine ilişkin ödüllü yarışmaların düzenlenmesi de risklerin azaltılmasına yardımcı olabilecektir. Siber güvenlik riskleri için benzer şirketler ve hükümet ile çalışılmasına ilişkin politikaların oluşturulması da gündeme gelebilecektir. Risklerin en aza indirilmesi adına alınan bu tür önlemler, çocuğun mahremiyetinin ihlaline ilişkin kime sorumluluk atfedileceği konusunda da yardımcı olabilecektir. Oyunağı fiziksel olarak satan, çevrimiçi servis sağlayan, verileri toplayan, yapay zekâyı geliştiren şirkete somut olaya göre sorumluluk isnat edilebilecektir.

4.2. Çocukların Fotoğraflarının Sosyal Medyada Paylaşılması (Sharenting)

Çocuğun anne ve babasının, sosyal medyada çocukla ilgili detaylı olarak paylaşımlarda bulunması sharenting olarak adlandırılmaktadır.³⁷ Gelişen teknoloji ile sosyal medyanın kullanımı, paylaşım yapmak, kişilerin kendilerine ait bilgileri, yaşamlarını paylaşması normal hale gelmiştir. Ebeveynler, bu durumu çocukları için de normalleştirmektedir. Fakat sharenting durumuna maruz kalan küçükleri birçok sorun tehdit edebilmektedir. Sosyal medyada paylaşım yapılan hesabın herkese açık olması durumunda paylaşılan fotoğrafların kopyalanarak çoğaltılması tehdidi mevcut olabilmekte, bu fotoğrafların nerede ve hangi amaçla kullanılacağı takip edilememektedir.³⁸ Buna ek olarak fotoğrafı herkes görebilecek, çocuğun onuruna, kişiliğine, saygınlığına aykırı yorumlar yapılabilmektedir.

Sharenting ile ilgili diğer sorunlar şu şekilde ifade edilebilir; çocuğun yediği yemek, uyuduğu zaman dilimi gibi her anının hatta özel anlarının paylaşılması, çocuğun metalaşmasına neden olacaktır. Söz konusu verilerin paylaşılması dijital kimlik hırsızlığı tehdidini de gündeme getirebilecektir.

Reklam, televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla veya yapılan paylaşımlar ile toplum tarafından tanınmış ve sevilen bir çocuğun ailesinin gelen reklam teklifleri ile çocuğun fotoğraflarını paylaşması, çocukla birlikte paylaşım yaparak bir ürün pazarlanması, çocuğun masumiyetinin kullanılarak, verileriyle ekonomik bir kazanç haline getirilmesine neden olacaktır. Bu durumda, çocuğun çalıştırılıp çalıştırılmadığı hususu da gündeme gelecektir. ILO'ya göre "Çocuk işçiliği çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır."³⁹

³⁷ Cemile Turgut, "Genişletilmiş Benlik Teorisi Perspektifinde Velayet Altındaki Küçüğün Görüntüsünün Sosyal Ağ Sitelerinde Paylaşılmasının Hukuki Yönü: Sharenting", *7. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumu*, 2021, s.2.

³⁸ Turgut, s.3.

³⁹ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Çocuk İşçiliği, <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> (Erişim Tarihi 12.11.2023).

Sosyal medya aracılığıyla çocuktan ekonomik kazanç elde etme ILO tarafından yapılan tanıma neden oluyorsa söz konusu paylaşımlar ile küçük, çocuk işçi niteliği kazanmaktadır. Söz konusu durum çocuğun kişisel verilerinin ihlali ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (AY)'nın 18. Maddesi olan zorla çalıştırma yasağını da ihlal etmektedir.

Çocuğun başarılarına ilişkin ebeveynlerinin fotoğraflar paylaşmasının çocuğa psikolojik etkileri de bulunmaktadır. Kişisel gelişimi pozitif yönde etkileneceği gibi, çocuk üzerinde bir baskı da hissedebilecektir. Yakın çevresinin bu fotoğrafları gördüğünü bilerek sevilmek ve takdir edilmek için her zaman çok daha başarılı olması gerektiğini düşünebilecektir.

Söz konusu sorunlar nedeniyle çocuğun kişisel verilerini içeren her fotoğrafın çocuğun mahremiyetini ihlal edecek olup olmadığı düşünülerek, çocuğun üstün yararını gözden geçirerek paylaşmaya karar verilmesi gerekmektedir. Bu konuda çocuğun olgunluğuna ve yaşına göre çocuğa da sorularak görüşünün alınması yararlı olabilecektir.

Ek olarak, kreş ve okulların durumuna da dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bu tür kurumlar, müşteri memnuniyetine bağlı daha fazla kazanç gerekçesiyle çocukların fotoğraflarını çekerek çocuğun mahremiyet hakkını ihlal edebilmektedirler. Bu hususta ebeveynlerin bilgilendirilmesi için şeffaf ve gerçekçi bir aydınlatma onamının bulunması, ebeveynlerin rızası olmadan bu uygulamaların gerçekleştirilmeyeceğinin bildirilmesi risk azaltıcı bir önlem olacaktır.

4.3. Dijital Ayrımcılık ve Mülteci Çocuklar

BMÇHS'nin dört temel ilkesinden birisi, ayrımcılık yasağıdır (m.2). Çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilen, din, dil, ırk, cinsiyet, kanaat, cinsel yönelim, etnik köken, yaş gibi çeşitli karakteristik özelliklere bağlı olarak bir kişiye, bir gruba ya da bir topluma karşı gerçekleştirilen davranış biçimi ayrımcılık olarak ifade edilmektedir.⁴⁰ Ayrımcılığın altında yatan temel neden, kişilerin bir topluluğa aidiyet hissetme ihtiyacı ile kendilerinden olmayan diğer insanları dışlama eğilimi gösterebilmesidir. Ayrımcılık, kişilerde temel haklarına ulaşamama, sosyal açıdan iletişim kuramama, becerilerini geliştirememe, meslek edinememe gibi birçok olumsuz durumun gerçekleşmesine sebep olabilmekte ve kişiyi hayatı boyunca etkileyebilmektedir. Çocuklar, bu olumsuz durumdan en çok etkilenen hassas gruplardan bir tanesidir. BMÇHS'nin 2. Maddesi, söz konusu sözleşmenin çocuklara hiçbir ayırım gözetilmeden uygulanacağını ifade etmiş, çocukların nedeni ne olursa olsun ayrımcılığa uğramaması için gerekenin yapılması hususunda taraf devletleri sorumlu tutmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da, herkesin ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu ifade etmiştir.(md.10) Aynı şekilde 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu da çocukları ayrımcılıktan korumanın kanunun uygulanışında temel ilke olduğunu ifade etmiştir.(md.4/1-c)

Ayrımcılığın çeşitleri farklılaştığı gibi gerçekleştirildiği ortam da farklılaşabilmektedir. Gelişen teknoloji ile dijital platformlarda saatlerini geçiren çocuklar, çevrimiçi ortamlarda da ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Burada ilk dikkat edilmesi gereken husus, çevrimiçi platformlara ulaşım kolaylığı hususunda gerçekleştirilen ayrımcılıktır. Kız çocuklarının, telefon,

⁴⁰ Ayrımcılık Nedir? Uluslararası Af Örgütü. (Erişim Tarihi: 05.12.2023). <https://www.amnesty.org.tr/icerik/ayrimcilik>

bilgisayar gibi iletişimi sağlayan araçlara ulaşımı aileleri tarafından kısıtlanabilmekte, farklı ülkelerde kız çocuklarının internete ulaşımı uygunsuz olarak görülebilmektedir.⁴¹ Kız çocukları, aileleriyle birlikte bu araçları kullanabilmekte ya da erkek akranlarından çok daha sonra elde edebilmektedir.

Dijital ayrımcılık konusunda önemli diğer bir husus ise, mülteci çocuklar açısından gerçekleştirilen dijital ayrımcılık olmaktadır. Savaşlar, terör, temel ihtiyaçlara ulaşamama, sosyal ilişkiler ya da iklim krizi nedeniyle birçok çocuk yerinden edilmek zorunda bırakılmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Kurulu, yayınladığı raporda 108.4 milyon kişinin yerinden edildiğini, bu kişilerin 35.3 milyonunun mülteci statüsünde olduğunu ve bu sayının yaklaşık %40'ının çocuk olduğunu ifade etmiştir.⁴² Mülteci çocuklar, taşınmak zorunda kaldığı ülkelerde din, dil, sınıf, etnisite, toplumsal kültür bakımından ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Mülteci çocuklar, bulundukları ülkelerde dijital platformlara ulaşamamaktadırlar. Yetersiz internet bağlantısı, altyapı problemleri, materyal eksiklikleri, dil seçeneklerinin eksikliği gibi nedenlerle mülteci çocuklar dijital platformlardan uzak kalmakta, akranları ile aynı hayat şartlarında yaşayamamaktadır. Bu durum dijital bölünme olarak adlandırılan hususa da sebep olmaktadır. Bu ayrımcılık sonucu beslenme, barınma, sağlık ve eğitime ulaşım gibi temel haklarından yoksun bırakılma, sosyal hayata ve toplumun kültürüne uyum sağlayamama sorunları yaşayabilmekte, bu durum da çocuğun fiziksel, zihinsel ve manevi olarak gelişimine engel olabilmektedir. Aynı zamanda bu nedenlerle çocuk, temel becerileri edinemeyerek kariyer gelişimini de sağlayamamakta, bu da çocuğun topluma ekonomik olarak yarar sağlayabilmesini engellemektedir.

15 Kasım 2023 tarihinde Amerika'daki Federal İletişim Komisyonu, geniş bant hizmetlerine ulaşım konusunda din, gelir düzeyi, ırk, renk, ulusal ya da etnik kökene bağlı olarak gerçekleştirilen dijital ayrımcılığı önlemek için belli kuralları kabul etmiştir. Komisyona göre, hiç kimse, özellikle de Amerika'nın geleceği olan çocuklar, belli karakteristik özelliklerinden dolayı internete erişime ulaşım konusunda sıkıntı yaşamamalıdır⁴³. Bu konuya ilişkin Dijital Ayrımcılığı Önleme Timi kurulmasına karar verilmiştir. Bu timin ana görevi Amerika'nın tamamının geniş bant hizmetlerine hiçbir ayrımcılık olmadan ulaşımının sağlanmasıdır. Söz konusu düzenleme, sosyal devlet olmanın getirdiği yükümlülük dikkate alınarak, mülteci çocuklara ilişkin ayrımcılığın önlenmesi adına mülteci çocukların bulunduğu ülkeler için de emsal oluşturmaktadır.

İster vatandaş ister mülteci çocuk olsun yukarıda ele alınan devletin sosyal alanlarda yükümlülüklerini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirebileceği unutulmamalıdır (AY, m.65).

⁴¹ Amanda Third, Lilly Moody, Our Rights in the Digital World: A Report on the Children's Consultations to Inform UNCRC General Comment 25, London and Sydney: 5Rights Foundation and Western Sydney University, 2021, page 21.

⁴² The United Nations Refugee Agency, "Figures at a Glance", 2022.
<https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance> (Erişim Tarihi: 06.12.2023).

⁴³ Federal Communications Commission, November 2023 Open Commission Meeting, <https://www.fcc.gov/news-events/events/2023/11/november-2023-open-commission-meeting> (Erişim Tarihi: 05.12.2023).

SONUÇ

Çocukların, içinde bulunduğu toplumun geleceğini şekillendirdiği düşünüldüğünde, yasa koyucuların politikalar oluştururken özenli davranması gereken hassas gruplar olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Çocukların da hakları olduğu, onların da kendilerine ilişkin düzenlemeler yapılırken dikkate alınması gerektiği savunulan çağımızda, dijital dönüşümün etkisiyle bu savunma çok farklı boyutlarda tartışılmaya başlanmıştır. Çocuk hakları, dijital platformlarda da hayata geçirilmelidir. Bu nedenle öncelikle çocukların eğitim, bilgi edinme, katılım, ifade özgürlüğü gibi birbiriyle bağlantılı hakları dijital platformlarda sağlanmalı, bu haklarını kullanırken çocuğun yaşı, eğitim durumu, dili dikkate alınmalıdır. Fakat bu husus ayrımcılık yapılması gerektiği anlamına gelmemekte, dijital uçurum olarak da adlandırılan dijital platformlara ulaşamama sorununun; çocukların dini, dili, ırkı, cinsiyeti, etnik kimliği gibi karakteristik özellikleri ne olursa olsun en aza indirilmesi gerekmektedir.

Çocukların dijital platformlarda karşılaşılabileceği risklerin varlığı, verilen bu özgürlüğün bir sınırının olması gerekip gerekmediği konusunu gündeme getirmektedir. Unutulmamalıdır ki, günlük hayatta işlenen suçlar, dijital platformlarda kolaylıkla ve özellikle çocuklar hedef gözetilerek işlenebilmektedir. Çocuk, dijital platformlarda şiddete uğrayabilmekte, mahremiyeti ihlal edilebilmekte, taciz ve istismar mağduru olabilmektedir. Çocuk bu riskler karşısında farklı rollerde bulunabilmektedir. Bu risklere ilişkin önlemler alınmadığında, çocuklar gelişen teknolojiyle evinde oyuncağını oynarken dahi kişisel veri hırsızlığı, dijital kimliğinin çalınması gibi tanmadığı insanlardan, şirketlerden dolayı mağdur olabilecek ya da aile ve yakın çevresinin kendi verilerini dijital platformlarda paylaşmasıyla meydana gelen gelecekteki yaşamına dahi etki edebilecek sorunlarla karşı karşıya gelebilecektir.

Çocuklar, dijital platformlara hem uyum sağlamalı, hem de onun tehlikelerine karşı korunmalıdır. Çocuğun kişisel gelişimi için dijital platformlara olan yakınlığı ve çevrimiçi ortamlardaki davranışları konusunda denge sağlanmalıdır. Bu dengeyi sağlamada ortak bir sorumluluğun kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Sorumluluk, çocuğun mahremiyetini paylaşmamak konusunda çocuğa en yakın olarak aile ve bakıcılarda başlamakta, çocuğun eğitim aldığı öğretmenleriyle ve okul yönetimi ile devam etmektedir. Çocuğun ulaşabileceği her teknolojik aracın sağlayıcısı olan teknoloji endüstrisinin de sorumluluğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Son olarak çocuğun haklarını garantiye alan ve çocuğu mutlak biçimde koruyan devletin uluslararası sözleşmelere katılım sağlayarak, ulusal mevzuatta bu hususta yasal düzenlemeler oluşturarak sorumluluk zincirine eklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aral, Neriman, “Dijital Dünyada Çocuk”, TRT Akademi, Eylül 2022, Cilt:7 Sayı:16, s. 1135-1152. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2678074>
- Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021). <https://aile.gov.tr/media/7643/ak2016-2021-cocuk-haklari-strateji-belgesi-turkce.pdf>
- Ayrımcılık Nedir? Uluslararası Af Örgütü. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/ayrimcilik>

- Cengiz and others v. Turkey B. No: 48226/10 and 14027/11, 01.03.2016.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159188>
- Child Rights International Network, United Nations Convention on the Rights of the Child.
<https://archive.crin.org/en/home/rights/convention/articles/article-13-freedom-expression.html>
- Children's Online Privacy Protection Rule, A Rule by the Federal Trade Commission Publication date: 17.01.2013. <https://www.ecfr.gov/current/title-16/chapter-I/subchapter-C/part-312>
- Council of Europe, Convention on Cybercrime, 01.07.2004.
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=185>
- Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, 01.07.2010. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=201>
- Council of Europe, Guide to Human Rights for Internet Users, 2014.
<https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/guide-to-human-rights-for-internet-users>
- Council of Europe, Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to Member States on Guidelines To Respect, Protect And Fulfil The Rights of the Child in the Digital Environment, 04.07.2018.
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f7>
- Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022-2027). <https://rm.coe.int/council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2022-2027-child/1680a5ef27>
- Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 25.10.2007. <https://rm.coe.int/168046e1de>
- Çocuk Mültecilere İlişkin Türkiye'deki Yasal Çerçeve, Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü.
<https://www.unhcr.org/tr/cocuk-multecilere-iliskin-turkiyedeki-yasal-cerceve>
- Dijital Medya ve Çocuk, Ağ Bağlantılı Oyuncaklar Dünyanın Gündeminde, Aralık 2016.
<https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2016/12/26/ag-baglantili-oyuncaklar-dunyanin-gundeminde/>
- Dost, Süleyman, "Uluslararası Düzenlemelere Göre Azınlık Statüsünde Olmayan Farklı Etnik Kökenli Çocukların Ana Dil Eğitimi Hakkı ve Türkiye", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2016, C.21, S.2, s.539-556.
- Federal Communications Commission, November 2023 Open Commission Meeting.
<https://www.fcc.gov/news-events/events/2023/11/november-2023-open-commission-meeting>
- Gasser, Urs, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 25 Yılı, Çocukları Ciddiye Almak: Dijital Haklara İlişkin Söylemde Çocukların Daha Fazla Yer Alması İçin Çağrı, UNICEF, Ekim, 2014.
https://www.unicef.org/turkiye/media/2601/file/TURmedia_UNICEF-CRC_at_25_Gasser_Turkce.pdf.pdf
- General Comment No. 25 on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, United Nations Convention on the Rights of the Child, 2 March 2021.
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2F25&Lang=en
- General Data Protection Regulation (GDPR). <https://gdpr-info.eu/recitals/no-38/>

- Greijer, Susanna, Doek, Jaap, Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması için Terimler & Kavramlar Kılavuzu, ECPAT International, Uluslararası Çocuk Merkezi - ECPAT Türkiye, 2019. <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Terminology-Guidelines-sexual-exploitation-of-children-Turkish-2019.pdf>
- Handbook on European law relating to the rights of the child. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/592fe28a-44e1-11e7-aea8-01aa75ed71a1/language-en>
- Human Rights Education For Legal Professionals e-Learning Programme, Children's Rights-Key Challenges. <https://help.elearning.ext.coe.int/mod/scorm/view.php?id=129012>
- İnternet Kullanımında Çocuk ve Aile İlişkisi, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 12 Haziran 2019. <https://internet.btk.gov.tr/internet-kullaniminda-cocuk-ve-aile-iliskisi>
- Kaya, Lara, Katılım, İfade, Bilgiye Erişim: Çocukların 3 Temel Hakkı ve Dijital Medya, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, 16 Kasım 2021. <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2021/11/16/katilim-ifade-bilgiye-erisim-cocuklarin-3-temel-hakki-ve-dijital-medya/>
- Livingstone Sonia, Stoilova, Mariya, "Children Online: Research and Evidence". <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/CORE>
- Livingstone, Sonia, Stoilova, Mariya, The 4Cs: Classifying Online Risk to Children. (CO:RE Short Report Series on Key Topics), 2021. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/71817/ssoar-2021-livingstone_et_al-The_4Cs_Classifying_Online_Risk.pdf
- Öztürk Nurten, Gürbüz, Elif Rumeysa, "Bağlantılı Oyuncaklar Özelinde Çocuğun Kişisel Verilerinin Cezai ve Hukuki Olarak Korunması", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(1), 2023, s.43-57. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2637909>
- Tarhan, Ata Meriç, vd., "Legal Design (Hukukta Tasarım) Nedir?" Adana Barosu Bilişim Komisyonu Dergisi, Sayı:1, s. 21-25, 19.01.2023. https://www.adanabarusu.org.tr/uploads/yeni_haber/BiliAim_Komisyonu_E-Dergi_Ocak_1.pdf
- The United Nations Refugee Agency, "Figures at a Glance", 2022. <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>
- Third, A and Moody, L, Our Rights in the Digital World: A Report on the Children's Consultations to Inform UNCRC General Comment 25, London and Sydney: 5Rights Foundation and Western Sydney University, 2021.
- Turan, Doğan, Hukuk Uygulamasında Çocuğun Üstün Yararı İlkesi. <https://www.doganturan.av.tr/hukuk-uygulamasinda-cocugun-ustun-yarari-ilkesi/>
- Turgut, Cemile, "Genişletilmiş Benlik Teorisi Perspektifinde Velayet Altındaki Küçüğün Görüntüsünün Sosyal Ağ Sitelerinde Paylaşılmasının Hukuki Yönü: Sharenting", 7. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumu, 2021.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang-tr/index.htm>
- UNICEF, Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme ve Göstergeleri Kılavuzu, Hazırlayanlar; Arkadas-Thibert A. ve Salman H.F., Mart 2013. <https://www.unicef.org/turkiye/media/3676/file/%C3%87OCU%C4%9EA%20KAR%C5%9EI%20%C5%9E%C4%B0DDET%C4%B0%20%C4%B0zleme%20G%C3%B6stergeleri%20K%C4%B1lavuzu.pdf>
- UNİCEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

- Yavuz, Can, Çocuk Hakları Dijital Ortamda Da Geçerlidir: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 25. Genel Yorumu, 2021.
https://www.researchgate.net/publication/350558149_Cocuk_Haklari_Dijital_Ortamda_da_Gecerlidir_Cocuk_Haklarina_Dair_Sozlesme'nin_25_Genel_Yorumu
- Yücel, Özge, “Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi”, Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık, 2013, Sayfa: 117-137.

ASEAD 12. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU

EJSER 12th INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON SOCIAL SCIENCES

25-27 Kasım / November 2023, TÜRKİYE/TURKEY

BİLDİRİLER KİTABI PROCEEDINGS BOOK

**ÇİM KENT ÜNİVERSİTESİ VE AVRASYA SOSYAL VE EKONOMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
SHYMKENT UNIVERSITY AND EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL AND ECONOMIC RESEARCH**

ASEAD 12. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU

EJSER 12th INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON SOCIAL SCIENCES

25-27 Kasım / November 2023, TÜRKİYE/TURKEY

ISBN: 978-625-6501-54-6

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı:

Prof. Dr. Seytkulov N. A.
Shymkent University, Kazakhstan

Doç. Dr. İrfan TÜRKOĞLU
ASEAD, Türkiye

Editörler:

Prof. Dr. Seytkulov N. A.
Shymkent University, Kazakhstan

Dr. Sevil PİRİYEVA KARAMAN
Ankara Üniversitesi, Türkiye

Toplam Bildiri Sayısı: 158

Türkiye'den Katılan Bildiri Sayısı: 71

Diğer Ülkelerden Katılan Bildiri Sayısı: 87

Katılım Sağlayan Ülkeler: Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan,
Makedonya, Filistin, Polonya, İtalya, Bosna-Hersek, Malezya

Bu kitap sempozyumda sunulmuş olan bildirilerin Tam Metinlerini kapsar. Yazıların yasal ve etik sorumluluğu
yazarına aittir. Kaynak göstermek kaydıyla alıntı yapılabilir.

29 Aralık 2023
ANKARA

II

ASEAD 12. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU 25-27 Kasım 2023 TÜRKİYE

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM SÜRECİNİN DİZİLERDEKİ İZLERİ: “LILYHAMMER” DİZİSİNİN KÜLTÜRLERARASI DUYARLILIK GELİŞTİRME MODELİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ Aylin ÇAYDAŞ BOZBAŞ	143-166
SERİGRAFİ BASKI TEKNİĞİ İLE ÖZGÜN BAYAN SPOR GİYSİ TAKIMININ HAZIRLANMASI Öğr.Gör. Sayara YERGESHOVA	167-190
İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN ÇALIŞMA SÜRECİNDE BİLİŞSEL AKTİVİTELERİNE YÖNELİK MOTİVASYONUN PSİKOLOJİK-PEDAGOJİK TEMELLERİ Araştırmacı Kubeeva Marziya ABDUKHALYKYZY	191-197
ON THE DIFFICULTIES OF TEACHING SPEECH CULTURE TO LAW STUDENTS R. B. MATENOV	198-201
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS AND HELP FOR THEIR FAMILIES D. A. Majidova Sh. Takhirova	202-205
ECONOMIC POLICIES AND PRACTICES OF THE USSR IN KAZAKHSTAN Dr. Ainur ARKHYMATAYEVA	206-222
ALUCRA İLÇESİ’NİN PREHİSTORİK YERLEŞMELERİ Emine KILIÇ Harun TURAK	223-234
ADİL YARGILANMA HAKKI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ Resul OKULU	235-250
GÜNÜMÜZ İLETİŞİM ORTAMLARINA KÜLTÜRÜN YANSIMA BİÇİMLERİ: EMEĞİN DİJİTALLEŞMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA Melisa ALTUNTAŞ	251-260
KIZILCIK ŞERBETİ DİZİSİNDE KÜLTÜREL FARKINDALIĞIN TOPLUMSAL CİNSİYET ÜZERİNDEKİ ROLÜ Feray ATAK	261-273
SİGORTA SEKTÖRÜNDE ASİMETRİK BİLGİ SORUNLARI: GENETİK TESTLERİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mete KARADAĞ	274-280
BATI GAZETELERİNDE İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASININ TEMSİLİ Mustafa AKARİ	281-303
THE IMAGE OF THE MODERN CAUCASUS IN FACES AND WORDS (ON THE EXAMPLE OF A. GANIYEVA’S STORY “SALAM TO YOU, DALGAT!”) Assist. Prof. Dr. A. R. Fattakhova	304-308
DİJİTAL PLATFORMLARIN GETİRDİĞİ FIRSATLAR VE RİSKLERİN ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. Süleyman DOST Gizemnur CİVRİ	309-326
ÖTEKİLEŞTİRİLEN İRAN SİNEMASI’NIN “ÖTEKİ” OLARAK SİNEMA’DA POPÜLERLEŞMESİ Kadriye BARAN	327-337
KİTLE İLETİŞİM KATAMARANI REKLAMLARIN HİKÂYE ANLATICILIĞI: GARANTİ BBVA’DAN 10 KASIM’A ÖZEL FİLM: SEN HEP BURADASIN Sevilay YILDIRIM	338-357

12. EJSER INTERNATIONAL SYMPOSIUM SOCIAL SCIENCES

NOVEMBER 25-27, 2023 TURKEY

CERTIFICATE OF PARTICIPATION

This paper certifies that

Assoc. Prof. Dr. Süleyman DOST

has actively participated and presented his research at the 12th International Symposium on Social Sciences organized by Shymkent University and Eurasian Journal of Social and Economic Research (EJSER) on November 25-27, 2023, in Turkey

Research Title: EVALUATION OF THE OPPORTUNITIES AND RISKS PROVIDED BY DIGITAL PLATFORMS IN TERMS OF CHILDREN'S RIGHTS

İrfan TÜRKOĞLU, Ph.D.
Chair of the Conference

Prof. Dr. Seytkulov N. A.
Rector of the Shymkent University
Chair of the Conference

astana
yayınları

